

Алег ТАЛАЕЎ

Горад, каменём якога я стану

Эсэ

(Газетны варыянт)

Не верыце? Тады вось вам прыклад не з рэлігіі, а з сучаснага жыцця. Нацыянальная бібліятэка. Сімвал ведаў чалавечтва. Гімн чалавечаму розуму. Але разам з тым будынак бібліятэкі ў форме алмаза, хай каштоўнага – але каменя! Згадайце, што непадалёку ад Нацыянальнай размешчаны музей камянёў. А ў ім сабраны камяні – язычніцкія боствы. Цэлы пантэон язычніцкіх бостваў. Якія і прызвалі самага галоўнага. І ўзвышаецца цяпер Камень над усімі будынкамі Мінска, у тым ліку і над храмамі. Лухта? Як сказаць! Сама па сабе Нацыянальная бібліятэка з'яўляецца ўвасабленнем чалавечых ведаў. Можна, яна і сімвал філасофскага каменя? Рукі, паднятыя Скарынам каля Нацыянальнай бібліятэкі – рытуал звяртання да Сонца ведаў – Філасофскага Каменя? Недзе там і пара маіх камяньчыкаў-кніг.

Увогуле, адносіны да камянёў у мяне асаблівыя. Не, не да тых, што прыніжаны ператварэннем у біжутэрыю, хай і дарагую, на пальцах і на шыях. А да камянёў, якія ляжаць у падмурках храмаў і будынкаў Мінска. Да камянёў, што стваралі колісь мінскую брукаванку. Вы – апора, пачатак Мінска. Як камяні-жорны легендарнага Менеска, што далі пачатак гораду. Камяні, што ляцелі ў галовы ворагаў з таксама каменных сцен. Камяні, што вырастаюць з зямлі па ўсёй Беларусі. Камяні, увасабленне нашых бостваў, да якіх нясуць па сёння ахвяры, дзелячыся не толькі ежаю, але і перажываннямі, горам і радасцю. Акамянелыя ад гора маці на Востраве Слэз. Камяні нясуць, захоўваюць часцінку чалавечай душы, яго, чалавека, думак і пачуццяў. Кранаючыся іх, размаўляеш з душамі памерлых. Не? Ды вы проста забылі. Дакраніцеся да помнікаў на магілах блізкіх, пагаварыце з імі. Прайдзіцеся па Нямізе. Краніце сцены. Няўжо нічога не адчуваеце?

Спусціцеся па прыступках на платформы мінскай падземкі. Можна, недзе тут ездзяць у электрычках душы вашых блізкіх, кradком пазіраючы на нас цяперашніх. Мільгануць у натоўпе любімыя рысы твару чалавека, які праходзіць побач, амаль пазнаеш яго са спіны, абгоніш, зазірнеш у твар... А знаёмая душа ўжо выйшла з цела падарожніка, растварылася ў сценах і зноў кradком назірае – які ты цяпер?.. Для кагосьці звычайны свет падземнага транспарта. А для мяне таксама казка. Дапамагаў яе ствараць на студэнцкіх суботніках у 1983-м, і так марыў пабачыць у бяскрайніх стэпах у 1984-м! Пазней тэлефанаваў з ваеннага гарадка суседзям (дома яшчэ не было тэлефона). А ў іх памяняўся нумар. Так і даведаўся аб адкрыцці метро, аб цэнах на прадукты і надвор'і ад незнаёмых мінчан. Многія цяпер не ведаюць суседзяў па пляцоўцы, а ў маім дзяцінстве мы ведалі нават іх родных і сяброў. Ці, скажам, кавалераў нашых дваровых дам. І ніхто да іх не чапляўся. Нізка, брыдка гэта было – лезці да хлопца, які ідзе з дзяўчынаю. І гэта – таксама мой Мінск. Іншая сістэма каштоўнасцяў.

Добра гэта разумеш, гледзячы на звычайныя дываны, якія ўсё ў нармальнаму стане больш за трыццаць гадоў. Ці то рабіць тады ўмелі, ці гэта ўзнагарода за шматдзённыя чэргі, куды прыезджалі адзначацца – абмежаваная колькасць у адны рукі.

Я заўсёды адчуваў асаблівае хваляванне, падымаючыся па брукаванцы да Тэатра лялек. Казка пачыналася адсюль. Як дарога ў Чароўную краіну. Знікла брукаванка, і штосьці здарылася з гэтай казкай. Колькі рамантуюць Тэатр лялек і кінатэатр «Піянер», а адчування ранейшай Казкі няма. Ці я ўжо проста вырас? Гледзячы на радасныя твары дзяцей, хочацца верыць, што яны таксама шырока расплюшчанымі вачыма, з заміраннем сэрца будуць глядзець на прыгоды жывых лялек.

У маёй жа Казцы знайшлося месца і дзіцячаму садку. Бедная маленькая дзяўчынка, што не хацела гаварыць у дзіцячым садзе, а, значыць, і з горадам, паўгода! Так і хочацца ўзяць цябе за руку, правесці па маім Мінску, сказаць: «Не бойся, я – Мінск, твой Чароўны Горад». Якія буданы і штабы майстравалі мы з хлопцамі! А дакучлівыя дзяўчынкi пра ўсё хацелі ведаць, якія сакрэты ў нас там, і якую страшную тайну не скажам ні за што на свеце! Калі падраслі, дзяўчынак пачалі пускаць у гэтыя буданы. Далей тэму развівайце самі – кожны сваю. Але тады, маленькім, верылася, што ў пакінутых на ноч буданах хаваюцца фантастычныя істоты. Некаторыя нават бачылі іх. І ладзілі іх з карчажын, травы, паперы і ўсяго, што трапляла над руку.

Памятаю, да нас на ўрок заалогіі ў 111-ю сярэдняю школу завітала дэлегацыя амерыканскіх кангрэсменаў. Было гэта ў канцы семідзесятых. Паказалі ім цудоўныя вучэбныя корпусы, вялікую спартыўную залу з трэнажорамі і спартыўнымі снарадамі. Вялікі басейн з дзвюма вышкамі. Не паверылі, што вучацца дзеці рабочых. «Дзеці, устаньце, чые тата і маці працуюць на заводзе?» Амаль ва ўсіх працавалі на заводах. Хаця сёе-тое блізкае для сябе амерыканцы знайшлі і нават зашчоўкалі фотаапаратамі. Коля! Памятаеш свой размаляваны падручнік па заалогіі? І як збялеў дырэктар – Канстанцін Антонавіч? Калі ён выходзіў з кабінета – разбягаліся дзеці, а настаўнікі заміралі ля сцен «смірна». Пайсці ў кабінет дырэктара атрымоўваць заўвагу – тое самае, што ў кацёл з кіпенем. Не павышаючы голасу, не спяшаючыся, абходзіў ён свае ўладанні, заўважаючы кожную драбязу. І школа блішчэла, і ўвесь час недзе рамантавалася, фарбавалася... Атрымоўвалі новае абсталяванне і кабінеты. Новую літаратуру. Месца такое? Гаспадаром быў, жыў школаю. Зрэдку яго суправаджаў Феадал – аграмадны, за два метры ростам гісторык. Цудоўны настаўнік і мудры чалавек, які за знешнасцю марскога пехацінца меў добрае сэрца і залатыя рукі. Многія фільмы я ўпершыню ўбачыў у школьнай актавай зале, а кінааператарам быў ён – гісторык. У многім дзякуючы яму і Зоі Арцёмаўне – маёй першай настаўніцы, ува мне захавалася гэтая цікавасць да гісторыі і жаданне перадаць наступным пакаленням тое, што помню, што перажыў. Адсюль і імя другога сына – Святаслаў...

І мы заляцаліся да нашых дам і біліся за іхнюю ўвагу з супернікамі ў размаляваных туалетах і за школаю, у садах, якія самі ж садзілі. Да сінякоў. Да паламаных рук. Ці да першай крыві. Але – «раз на раз», г.зн. адзін на адзін. Не даруючы здрады. Часта ўступаючы ў дарослае жыццё нават раней, чым планавалі.

З дамамі можна было пазнаёміцца і ў парку Горкага. Гэта напачатку па ім пралягала чароўная, праз сумёты і заснежаныя дрэвы дарога да цырка. У свята, якога чакалі з нецярпеннем, з патаемнай мараю, бо білеты трэба было купіць раней. У цырк, куды прыязджалі лепшыя артысты і дзе былі свае любімыя клоўны, гімнасты. У парку – планетарый з лекцыямі пра Міклуху-Маклая і мараю пра Космас. І далонь дзяўчынкі, сціснутая ў кулак ад захаплення пры паглядзе на карту зорнага неба. А потым, гуляючы па парку Горкага, мы ўзіраліся, ці не замёрла дзе на мізэрным мастку тургенеўская паненка. Некаторым здавалася, што сустрэлі свой лёс. Верылі ў Казку...

Своеасаблівае падарожжа ў казачны свет можна было здзейсніць не выязджаючы з Мінска. Лепш сказаць, выязджаючы на цягніку, але які едзе па крузе. Дзіцячая чыгунка, дзе машыністы, кандуктары – дзеці. Цацачная чыгунка, што разраслася да памераў сапраўднай. З жывымі людзьмі. Ні ў воднага «залатога» хлопчыка, ні ў якіх Штатах такой ніколі не будзе. Не, можна купіць цеплавоз, рэйкі і інш. Навучыць дзяцей. Але вось зрабіць так, каб гэтая дарога была не толькі тваёй, але і іх, каб хацелася катацца і катацца, седзячы побач з сябрамі – гэта наўрад ці. Але багатыя таксама былі калісьці дзецьмі? Іншае, мабыць, дзяцінства.

А ў маім была Чароўная беларуская літаратура на ўроках Ганны Францаўны і Бясконцы, Бяздонны свет рускіх характараў на ўроках Браніславы Ізральеўны. І лепшых настаўнікаў мовы і літаратуры не было ў маім жыцці.

Вас збянтэжыла імя па бацьку маёй настаўніцы, а пасля і класнай кіраўніцы? Мінск увогуле бянтэжыцца казаць на гэту тэму. Забываючы, што ў познім сярэднявеччы большасць яго насельніцтва – яўрэі. Што першае зафіксаванае паўстанне гараджанаў – выступленне яўрэяў. Што больш за трэць перадаваенага насельніцтва – яўрэі або дзеці змешаных шлюбав. Менавіта таму фашысты тут арганізавалі гэта проста ў межах горада. Каменная чарга да Ямы – жывы напамін і пра гэты Мінск. Зыход у нікуды...